

Capitolul I. Considerații generale privind patrimoniul și drepturile patrimoniale

Secțiunea 1. Despre Patrimoniu

§1. Noțiunea și definirea patrimoniului

Codul Civil adoptat prin Legea nr. 287/2009^[1], pentru prima dată în legislația română, reglementează expres noțiunea de **patrimoniu**, evidențiind conținutul și caracterele juridice ale acestuia.

În Cartea I „*Despre persoane*”, Titlul I „*Dispoziții generale*”, în art. 31-33 C. civ. sunt cuprinse dispoziții cu privire la **patrimoniu**, **masele patrimoniale**, **patrimoniile de afectare**, **transferul intrapatrimonial** și **patrimoniul profesional individual**. Dispoziția cuprinsă în art. 31 alin. (1), potrivit căreia „*Orice persoană fizică sau persoană juridică este titulară a unui patrimoniu care include toate drepturile și datorile ce pot fi evaluate în bani și aparțin acesteia*” este definitorie pentru conturarea noțiunii de patrimoniu, la care se adaugă prevederile din alin. (2) al aceluiași text legal, care dispune că „*acesta poate face obiectul unei diviziuni sau unei afectări numai în cazurile și condițiile prevăzute de lege*”. Articolul 31 alin. (3) precizează în continuare că „*Patrimoniile de afectare sunt masele patrimoniale fiduciare, constituite potrivit dispozițiilor titlului IV al cărții a III-a, cele afectate exercitării unei profesii autorizate, precum și alte patrimonii determinate potrivit legii*” (s.n.). Deși în vechiul Cod civil de la 1864 nu era reglementată noțiunea de patrimoniu, în temeiul textelor legale care făceau o serie de referiri la acesta^[2], literatura juridică a fost preocupată de elaborarea unei definiții științifice

---

^[1] Publicată în M. Of. nr. 511 din 24 iulie 2009, completată și modificată prin Legea nr. 71/2011 pentru punerea în aplicare a Legii nr. 287/2009 privind Codul civil (publicată în M. Of. nr. 409 din 10 iunie 2011), republicată în M. Of. nr. 505 din 15 iulie 2011 și modificată ultima dată prin O.U.G. nr. 79/2011 pentru reglementarea unor măsuri necesare intrării în vigoare a Legii nr. 287/2009 privind Codul civil, publicată în M. Of. nr. 696 din 30 septembrie 2011. Codul civil a intrat în vigoare la data de 1 octombrie 2011.

^[2] Art. 1718 C. civ. 1864 făcea referire implicită la patrimoniu prin reglementarea gajului general al creditorilor chirografari. Alte texte legale se refereau explicit la noțiunea de patrimoniu; astfel: art. 781 reglementa „*separația patrimoniului defunctului de acela al eredelui*”; de asemenea, în materia privilegiilor, art. 784 și art. 1743 se refereau la „*separația patrimoniului*”. Precizăm, de asemenea, că în ultimii ani, înainte de intrarea în vigoare a noului Cod civil, noțiunea de patrimoniu este utilizată pentru reglementarea regimului juridic al unor categorii de bunuri printr-o serie de acte normative, astfel cum sunt: Legea nr. 182/2000 privind protejarea patrimoniului cultural național mobil, republicată în M. Of. nr. 828 din 9 decembrie 2008; Legea nr. 311/2003 a muzeelor și a colecțiilor publice, republicată în M. Of. nr. 927 din 15 noiembrie 2006. În unele acte normative, cu referire la grupări de bunuri de aceeași natură, cu același regim juridic, se utilizează noțiunea de **fond funciar** (Legea nr. 18/1991 privind fondul funciar, republicată în M. Of. nr. 1

a patrimoniului, conturându-se în timp mai multe definiții, care, esențial nu difereau unele de altele.

Astfel, patrimoniul a fost definit ca fiind „ansamblul drepturilor și obligațiilor unei persoane care are sau reprezintă o valoare pecuniară sau economică, adică se pot evalua în bani”^[1].

Alți civilişti au optat pentru cuprinderea bunurilor în definirea patrimoniului, definindu-l astfel; „totalitatea drepturilor și obligațiilor având valoare economică, a bunurilor la care se referă aceste drepturi, aparținând unei persoane ale cărei nevoi sau sarcini este destinat să le satisfacă”^[2].

Într-o altă opinie, patrimoniul a fost definit ca „universalitatea raporturilor de drept care are același subiect activ și pasiv, în măsura în care aceste raporturi sunt evaluabile în bani prin efectul lor final, distincte de bunurile la care se referă”^[3].

După intrarea în vigoare la 1 octombrie 2011 a Codului civil, în literatura de specialitate se conturează două opinii cu privire la noțiunea de patrimoniu. Într-o opinie, prevederile art. 31 alin. (1) C. civ. reprezintă o „**definiție legală a patrimoniului**”^[4] ori noțiunea patrimoniului „**este definită în mod explicit**” în art. 31 alin. (1) C. civ.^[5] (s.n.).

Într-o altă opinie, se consideră că în legislația română nu a existat și nu există o definiție a noțiunii de patrimoniu^[6]. Definiția patrimoniului nu se regăsește nici în reglementările Codului civil actual, cum nu s-a regăsit nici în vechiul Cod civil de la 1864. În realitate, art. 31 alin. (1) C. civ. **nu definește patrimoniul, ci îi determină conținutul**^[7].

În ceea ce ne privește, apreciem că dispozițiile art. 31 alin. (1) C. civ., fără a defini patrimoniul, cuprind toate elementele esențiale pentru definirea acestuia. De altfel, definițiile exprimate în doctrină după intrarea în vigoare a Codului civil, formulate pe o bază legală explicită de această dată, reproduc elementele esențiale ale textului art. 31 alin. (1) C. civ., dar într-o formulare doctrinară și mai puțin tehnică, specifică redactării normelor juridice, fără a se îndepărta de definițiile din literatura clasică și modernă.

---

din 5 ianuarie 1998), noțiunea de **fond forestier** (Legea nr. 46/2008 – Codul silvic, publicată în M. Of. nr. 238 din 27 martie 2008) ori noțiunea de **domeniu public sau privat**; a se vedea C. Bîrsan, *Drept civil. Drepturile reale principale*, Ed. Hamangiu, București, 2013, p. 1-2.

^[1] A se vedea C. Hamangiu, I. Rosetti-Bălănescu, Al. Băicoianu, *Tratat de drept civil*, vol. I, Ed. Națională, București, p. 845 (reeditat, Ed. All, București, 1996).

^[2] A se vedea T. Ionașcu, S. Brădeanu, *Drepturile reale principale în R.S.R.*, Ed. Academiei, București, 1978, p. 13; I.R. Urs, *Drept civil român. Teoria generală*, Ed. Oscar Print, București, 2001, p. 162; pentru definiția patrimoniului, a se vedea O. Ungureanu, C. Munteanu, *Tratat de drept civil. Bunurile. Drepturile reale principale*, Ed. Hamangiu, București, 2008, p. 1-4.

^[3] A se vedea I. Miclescu, *Curs de drept civil. Restitutio*, Ed. All Beck, București, 2000, p. 216.

^[4] A se vedea G. Boroș, C.A. Angheliescu, *Curs de drept civil. Drepturile reale principale*, Ed. Hamangiu, București, 2013, p. 1.

^[5] A se vedea V. Stoica, *Drept civil. Drepturile reale principale*, ed. 2, Ed. C.H. Beck, București, 2013, p. 5; D. Cigan, M. Eftimie, în *Noul Cod civil. Comentarii, doctrină și jurisprudență. Vol. I, art. 1-952*, Ed. Hamangiu, București, 2012, p. 60-61.

^[6] A se vedea C. Bîrsan, *op. cit.*, p. 4; I.R. Urs, P.E. Ispas, *Drept civil. Drepturile reale*, Ed. Universității Titu Maiorescu, București, 2012, p. 13.

^[7] A se vedea C. Bîrsan, *op. cit.*, p. 6.

Recent, patrimoniul a fost definit astfel: „totalitatea drepturilor și obligațiilor care au valoare economică (pecuniară), care aparțin unui subiect de drept (persoană fizică sau persoană juridică)”^[1] sau „totalitatea drepturilor și obligațiilor cu valoare economică ce aparțin unui subiect de drept”^[2], ori „totalitatea drepturilor și obligațiilor cu conținut economic, aparținând unei persoane”^[3].

Ne raliem ideii potrivit căreia o definiție trebuie să fie concisă și esențială, dar și suficientă pentru caracterizarea fenomenului și, raportându-ne la dispozițiile art. 31 alin. (1) C. civ., apreciem că patrimoniul este reprezentat de **totalitatea drepturilor și obligațiilor ce pot fi evaluate în bani și aparțin unui subiect de drept.**

În literatura de specialitate este susținută teoria potrivit căreia în noțiunea de patrimoniu ar intra **numai drepturile și obligațiile cu conținut economic ca bunuri incorporale.** Autorul^[4] precizează că „patrimoniul este o noțiune juridică, deci o realitate intelectuală. Ca urmare, el poate fi format tot din elemente intelectuale, adică din drepturi și obligații patrimoniale, respectiv bunuri incorporale, iar nu din bunuri materiale, corporale”^[5].

§2. Elementele patrimoniului

Patrimoniul este alcătuit din „*toate drepturile și datoriile ce pot fi evaluate în bani*”, adică drepturile și obligațiile care au caracter economic, respectiv drepturile și obligațiile patrimoniale.

Drepturile patrimoniale formează și reprezintă **latura activă** a patrimoniului, iar obligațiile patrimoniale formează și reprezintă **latura pasivă** a patrimoniului^[6].

Latura activă cuprinde drepturile subiective civile cu valoare economică, evaluabile în bani, care pot fi drepturi reale, precum **dreptul de proprietate și dezmembrămintele acestuia**^[7] și **drepturi de creanță** (drepturi personale), cum sunt: dreptul de a folosi bunul închiriat și dreptul de a primi chirie pentru bunul

---

[1] A se vedea M. Uliescu, A. Gherghe, *Drept civil. Drepturile reale principale*, Ed. Universul Juridic, București, 2011, p. 10.

[2] A se vedea C. Bîrsan, *op. cit.*, p. 6.

[3] A se vedea S. Sztranyiczki, *Drept civil. Drepturile reale principale conform Noului Cod civil*, Ed. C.H. Beck, București, 2012, p. 5.

[4] A se vedea V. Stoica, *op. cit.*, p. 7-8.

[5] În realitate, cunoscutul profesor Valeriu Stoica își exprimă convingerea că în componența patrimoniului intră drepturile și datoriile cu conținut economic, iar nu bunurile care formează obiectul acestora. Autorul relevă ideea unanim acceptată că drepturile patrimoniale sunt ele însele bunuri, respectiv bunuri incorporale. Din această perspectivă patrimoniul ar fi compus din bunuri corporale și incorporale. Dacă s-ar accepta o asemenea premisă, nu s-ar înțelege de ce în patrimoniu sunt incluse numai bunurile la care se referă drepturile, iar nu și bunurile la care se referă datoriile. Dar, așa cum este cunoscut, toate drepturile și obligațiile cu caracter economic se referă la bunuri corporale sau incorporale ori sunt ele însele bunuri, motiv pentru care se poate renunța la menționarea lor în definirea patrimoniului (a se vedea C. Bîrsan, *op. cit.*, p. 7).

[6] Activul și pasivul reprezintă expresia contabilă a cuprinsului patrimoniului. A se vedea G.N. Luțescu, *Teoria generală a drepturilor reale. Teoria patrimoniului. Clasificarea bunurilor. Drepturile reale principale*, București, 1947, p. 21.

[7] A se vedea art. 551 C. civ.

închiriat, dreptul de a primi prețul pentru bunul vândut, dreptul la restituirea sumelor împrumutate etc.

Față de cele afirmate, precizăm că în cuprinsul patrimoniului **nu intră** drepturile personale nepatrimoniale, cum sunt: dreptul la viață, dreptul la sănătate, dreptul la integritate fizică și psihică, dreptul la demnitate, dreptul la nume, la domiciliu, la reședință etc.^[1]. Dacă printr-o faptă ilicită se aduce o atingere, o vătămare unui asemenea drept personal nepatrimonial, între cel îndreptățit la despăgubire și cel vinovat se naște un **raport juridic de răspundere civilă delictuală**. Dreptul de a cere despăgubiri este un drept patrimonial de creanță și intră în conținutul patrimoniului persoanei, dar dreptul personal nepatrimonial pentru a cărui atingere s-a acordat despăgubirea nu intră în acest fel în conținutul patrimoniului.

Privit din punctul de vedere economic, **activul patrimonial** se împarte în **capitaluri și venituri**. Capitalul, ca expresie valorică a unor **bunuri** din patrimoniu, poate fi **productiv** (un bun închiriat) ori **neproductiv** (locuința proprietarului). Veniturile sunt sume de bani care intră periodic în patrimoniul unei persoane, cum sunt chirii, dividendele, dobânzile, salariile etc.

Pasivul patrimonial cuprinde toate obligațiile care pot fi evaluate în bani pe care le are o persoană. Obligațiile sunt: obligația **de a da**, adică de a transmite ori a constitui un drept de proprietate sau alt drept real, obligația **de a face**, adică de a executa o prestație pozitivă, obligația **de a nu face**, adică de a se abține de la ceva ce ar fi putut face dacă nu s-ar fi obligat să nu facă.

Patrimoniul nu se confundă cu activul patrimonial, acesta din urmă existând chiar dacă pasivul depășește activul. Raportul dintre activ și pasiv face diferența între solvabilitate și insolvabilitate.

§3. Caracterile juridice ale patrimoniului

3.1. Patrimoniul este o universalitate juridică (*universitas iuris*)

După cum am menționat anterior, patrimoniul este format din totalitatea drepturilor și obligațiilor având conținut economic și care aparțin unui subiect de drept. Patrimoniul, în accepțiunea de **universalitate juridică**, este o entitate **unitară, abstractă și independentă**, care exprimă ansamblul drepturilor și obligațiilor patrimoniale ca elemente componente, fără a se identifica cu fiecare în parte și nici cu bunurile la care se referă drepturile ori obligațiile.

Ca universalitate juridică, este și rămâne o categorie distinctă și independentă de schimbările permanente intervenite în conținutul elementelor ce îl compun. Drepturile și obligațiile cu caracter economic pot fi și sunt în continuă transformare în sensul creșterii sau micșorării activului ori pasivului, dar patrimoniul ca universalitate juridică este și rămâne o categorie independentă. Schimbările care au legătură cu drepturile și obligațiile nu influențează în niciun fel caracterul de

^[1] A se vedea art. 58 și urm. C. civ.

universalitate juridică al patrimoniului, ca **expresie a valorii** totalității drepturilor și obligațiilor evaluabile în bani ce aparțin unei persoane.

Caracterul de universalitate juridică al patrimoniului nu se confundă cu **universalitatea de fapt (*universitas facti*)**, noțiune consacrată legislativ în art. 541 C. civ., potrivit căruia: „*Constituie o universalitate de fapt ansamblul bunurilor care aparțin aceleiași persoane și au o destinație comună stabilită prin voința acesteia sau prin lege*” [alin. (1)]. „*Bunurile care alcătuiesc universalitatea de fapt pot, împreună sau separat, să facă obiectul unor acte sau raporturi juridice distincte*” [alin. (2)].

De observat că o universalitate de fapt reprezintă un ansamblu de bunuri de aceeași natură, cu destinație comună, care se bazează pe o legătură de fapt izvoară din voința și acțiunea titularului ori din lege. De exemplu, o bibliotecă, o colecție de artă, o turmă (cireadă) de animale etc. Prin înstrăinarea unui bun, universalitatea de fapt se micșorează, conservarea întregului nefiind posibilă prin subrogație reală, deoarece bunurile care compun universalitatea nu sunt fungibile^[1].

Patrimoniul, ca universalitate juridică, trebuie privit prin laturile sale, **activă și pasivă**, prin corelația dintre acestea și în dinamica sa, adică cu referire la drepturi și obligații viitoare, spre deosebire de universalitatea de fapt, ce cuprinde un ansamblu de bunuri care aparțin aceleiași persoane, având o anumită destinație, după voința proprietarului ori a legiuitorului.

Raportat la dispozițiile art. 31 alin. (2) și (3) C. civ., care face precizări cu privire la **divizarea patrimoniului** și la **mase patrimoniale**, arătăm că numai categoria de patrimoniu este o universalitate juridică, iar masele patrimoniale sunt părți ale întregului, chiar dacă acestea au o natură specializată, un anumit grad de generalitate, un scop și un regim juridic special.

3.2. Orice persoană are un patrimoniu

Existența unei persoane este de neconceput fără patrimoniu, deoarece oricine are drepturi și obligații evaluabile în bani. Chiar și atunci când o persoană nu are nicio avere actuală, ea deține totuși un patrimoniu, concretizat într-un minim de drepturi care au ca obiect bunuri. Pentru a constitui un patrimoniu este suficientă existența unor drepturi și obligații eventuale. Persoanele fizice și juridice au aptitudinea permanentă de a dobândi drepturi și de a-și asuma obligații prin participarea la raporturile juridice. Conținutul real al patrimoniului este lipsit de importanță, deoarece acesta apare ca o universalitate juridică, adică o entitate abstractă, unitară și continuă pe durata existenței persoanei.

Acest caracter juridic a fost consacrat în art. 31 alin. (1) C. civ.: „*Orice persoană fizică sau persoană juridică este titulară a unui patrimoniu care include toate drepturile și datorile ce pot fi evaluate în bani și aparțin acesteia*”. De asemenea, art. 187 C. civ. dispune că „*orice persoană juridică trebuie să aibă o organizare*

^[1] A se vedea V. Stoica, *op. cit.*, p. 8.

de sine stătătoare și un patrimoniu propriu, afectat realizării unui anumit scop licit și moral, în acord cu interesul general".

3.3. Unicitatea patrimoniului

Unicității de subiect îi corespunde unicitatea de patrimoniu, astfel încât, oricât de multe drepturi și obligații ar avea o persoană fizică sau juridică, aceasta nu poate deține decât un singur patrimoniu. Legea nu permite ca o persoană să fie titulara mai multor patrimonii. Astfel, cum s-a spus, chiar în ipoteza în care o persoană fizică este asociat unic la o societate reglementată prin Legea nr. 31/1990, nu înseamnă că ar avea două patrimonii; persoana fizică asociat unic are un singur patrimoniu, care cuprinde și dreptul asupra părților sociale aduse la înființarea societății, iar acesta din urmă are un singur patrimoniu distinct de al asociatului unic, persoană fizică.

3.4. Divizibilitatea patrimoniului

Deși unic, patrimoniul poate fi împărțit în mai multe **mase patrimoniale**. Patrimoniul este așadar divizibil în mai multe grupe de drepturi și obligații cu un conținut economic, potrivit destinației fiecărei grupe, așadar având un regim juridic adecvat destinației respective.

Problema divizibilității patrimoniului este clarificată de art. 31 alin. (2) și (3) C. civ. Astfel, potrivit art. 31 alin. (2) C. civ., patrimoniul „*poate face obiectul unei diviziuni sau unei afectări numai în cazurile și condițiile prevăzute de lege*”. Din interpretarea dispozițiilor legale amintite rezultă că legea permite, în anumite cazuri și condiții, crearea unor mase patrimoniale cu regimuri juridice deosebite, denumite în art. 31 alin. (3) C. civ. „*patrimoniile de afectare*”^[1].

În art. 31 alin. (3) C. civ. se precizează: „*patrimoniile de afectare sunt masele patrimoniale fiduciare, constituite potrivit dispozițiilor titlului IV al cărții a III-a, cele afectate exercitării unei profesii autorizate, precum și alte patrimonii determinate potrivit legii*” (s.n.).

Observăm în reglementarea Codului civil o instituție juridică nouă, respectiv **fiducia**, ca fiind acea operațiune juridică prin care unul sau mai mulți constituitori transferă drepturi reale, drepturi de creanță, garanții ori alte drepturi patrimoniale, prezente sau viitoare, către unul sau mai mulți fiduciari care le administrează cu un scop determinat (art. 773 C. civ.). Astfel, aceste drepturi alcătuiesc o masă patrimonială autonomă, distinctă de celelalte drepturi și obligații din patrimoniile

---

^[1] Noțiunea a fost consacrată în diferite acte normative pentru exercitarea unor profesii, încă înainte de intrarea în vigoare a Codului civil: Legea nr. 95/2006 privind reforma în domeniul sănătății, publicată în M. Of. nr. 372 din 28 aprilie 2006; O.U.G. nr. 86/2006 privind organizarea activității practicienilor în insolvență, republicată în M. Of. nr. 724 din 13 octombrie 2011; O.U.G. nr. 44/2008 privind desfășurarea activităților economice de către persoanele fizice autorizate, întreprinderile individuale și întreprinderile familiale, publicată în M. Of. nr. 328 din 25 aprilie 2008 (C. Bîrsan, *op. cit.*, p. 13).

fiduciarilor. Patrimoniul fiduciarului este divizat în masa fiduciară și masa constituită din restul patrimoniului fiduciarului^[1].

Aplicabilitatea principiului divizibilității patrimoniului este întâlnită și în cazul bunurilor soților^[2], patrimoniul persoanelor căsătorite în regimul comunității legale fiind divizat în două categorii: **masa bunurilor proprii** și **masa bunurilor comune**, fiecare masă patrimonială fiind supusă unor regimuri juridice distincte.

Prevederile art. 352 alin. (1) C. civ. sunt în sensul că: „În măsura în care obligațiile comune nu au fost acoperite prin urmărirea bunurilor comune, soții răspund solidar, cu bunurile proprii. În acest caz, cel care a plătit datoria comună se subroga în drepturile creditorului pentru ceea ce a suportat peste cota-parte ce i-ar reveni din comunitate dacă lichidarea s-ar face la data plății datoriei”.

Principiul divizibilității patrimoniului își găsește aplicabilitate în anumite cazuri și în materia succesiunilor, pentru a proteja interesele unor moștenitori sau ale creditorilor unei succesiuni^[3].

Dispozițiile art. 32 alin. (1) C. civ. reglementează, cu titlu de noutate, **transferul intrapatrimonial**. Astfel, în cazul diviziunii sau al existenței unui patrimoniu de afecțatune, transferul drepturilor și obligațiilor în cadrul aceluiasi patrimoniu se face cu respectarea condițiilor prevăzute de lege, fără a prejudicia drepturile creditorilor asupra fiecărei mase patrimoniale. Transferul intrapatrimonial al drepturilor și obligațiilor dintr-o masă patrimonială în alta nu constituie o înstrăinare. Deși nu constituie o adevărată înstrăinare, așa cum se întâmplă în cazul unui transfer interpatrimonial, trebuie făcut cu respectarea condițiilor cerute de lege^[4].

3.5. Inalienabilitatea patrimoniului

Dacă patrimoniul este legat de existența subiectului de drept căruia îi aparține, rezultă că acesta nu poate fi înstrăinat prin **acte juridice între vii** (*inter vivos*), dar titularul poate încheia asemenea acte juridice cu privire la unele drepturi și obligații, fără a afecta existența patrimoniului. Cu alte cuvinte, o persoană fizică, atât timp cât este în viață, deși poate înstrăina un drept *ut singuli* (și în mod excepțional și o obligație) sau chiar toate drepturile sale în individualitatea lor, ea nu poate transmite altei persoane, prin acte între vii, **ansamblul juridic al drepturilor și obligațiilor sale, adică patrimoniul**.

Transmiterea universală a patrimoniului nu poate avea loc decât la decesul persoanei fizice ori la încetarea persoanei juridice.

---

[1] Art. 785-787 C. civ. reglementează raportul dintre masa patrimonială fiduciară și restul patrimoniului fiduciarului pe de o parte și patrimoniul constituitorului fiduciei, pe de altă parte.

[2] Art. 312 C. civ. dispune că viitorii soți pot alege ca regim matrimonial: comunitatea legală, separația de bunuri sau comunitatea convențională.

[3] A se vedea art. 1114 și art. 1165 C. civ.

[4] De exemplu, art. 369 C. civ., care prevede modificarea regimului matrimonial ales de soți, face trimitere la art. 334 C. civ., care stabilește că asemenea modificări, pentru a fi opozabile terților, se înscriu în Registrul național notarial al regimurilor matrimoniale.

Transmisiunea cu titlu universal poate opera prin încheiere de acte juridice între vii atât în cazul persoanelor fizice, cât și în cazul persoanelor juridice. În cazul reorganizării persoanelor juridice prin divizare parțială, art. 236 C. civ. reglementează transmisiunea cu titlu universal către una sau mai multe persoane juridice care există sau se înființează în acest mod.

§4. Funcțiile patrimoniului

Patrimoniul ca universalitate juridică are importante consecințe juridice în cadrul circuitului civil, al raporturilor juridice ce se nasc în legătură cu patrimoniul care permit și explică **gajul general al creditorilor chirografari, subrogația reală universală și cu titlu universal și transmisiunea universală și transmisiunea cu titlu universal**, cunoscute în doctrină sub denumirea de funcțiile patrimoniului.

4.1. Gajul general al creditorilor chirografari

Creditorii chirografari sunt acei creditori care nu se bucură de o garanție reală (ipotecă, gaj, privilegii) care să le asigure recuperarea creanței la scadență de la debitorul lor. Astfel, conform art. 2324 alin. (1) C. civ., debitorul răspunde pentru îndeplinirea obligațiilor asumate cu toate bunurile sale mobile sau imobile, prezente și viitoare. Obiectul dreptului de gaj general îl constituie întregul patrimoniu al debitorului și nu bunurile concrete, individualizate care îl compun. Schimbările care au loc în conținutul patrimoniului nu afectează existența gajului general. Deoarece creditorii chirografari nu au o garanție fixată asupra unui anumit bun individualizat, debitorul este liber să dispună de bunurile sale, încheind acte juridice cu privire la ele, micșorându-și activul și mărindu-și pasivul, adică dobândind bunuri noi ori contractând datorii noi. Actele de dispoziție încheiate de debitor sunt opozabile creditorilor chirografari, aceștia neputând interveni în gestionarea patrimoniului debitorului. Cu toate acestea, creditorii chirografari pot acționa asupra patrimoniului debitorului, în scopul conservării drepturilor lor prin acțiunile reglementate de Codul civil în favoarea lor, respectiv **acțiunea oblică**^[1] – atunci când debitorul nu-și exercită anumite drepturi – și **acțiunea revocatorie**^[2] – atunci când debitorul a încheiat cu rea-credință acte juridice pentru fraudarea drepturilor creditorilor chirografari.

Creditorul resimte toate aceste operațiuni și, pe cale de consecință, la scadență, dacă debitorul nu-și execută obligația, el va putea urmări doar bunurile existente în patrimoniul debitorului la acea dată. Deși în aparență creditorii chiro-

---

[1] Potrivit art. 1560 C. civ.: „(1) Creditorul a căruia creanță este certă și exigibilă poate să exercite drepturile și acțiunile debitorului atunci când acesta, în prejudiciul creditorului, refuză sau neglijează să le exercite. (2) Creditorul nu va putea exercita drepturile și acțiunile care sunt strâns legate de persoana debitorului. (3) Cel împotriva căruia se exercită acțiunea oblică poate opune creditorului toate mijloacele de apărare pe care le-ar fi putut opune debitorului”.

[2] Potrivit art. 1562 alin. (1) C. civ.: „Dacă dovedește un prejudiciu, creditorul poate cere să fie declarate inopozabile față de actele juridice încheiate de debitor în fraudă drepturilor sale, cum sunt cele prin care debitorul își creează sau își mărește o stare de insolvabilitate”.

grafari apar ca fiind avantajați (debitorul răspunde pentru plata datoriei cu toate bunurile prezente și viitoare), în realitate ei au o situație inferioară față de creditorii cu garanții reale (creditorii gajști, ipotecari, privilegiați), gajul lor general asupra patrimoniului debitorului fiind mai mult o „speranță de garanție”. Iată de ce: ei **nu pot urmări** decât bunurile care se află în patrimoniul debitorului la data scadenței creanței lor, dată la care există riscul unei eventuale insolvențe a debitorului; ei **vin în concurență** cu alți creditori chirografari, după satisfacerea creditorilor cu garanții reale, putându-se găsi în situația de a nu-și putea realiza creanța; **în caz de insolvență** a debitorului, creditorii chirografari vor concura toți împreună și vor suferi o pierdere parțială a creanțelor lor, neexistând o preferință la plata unei creanțe față de altă creanță.

Așadar, funcția patrimoniului de gaj general este diferită în raport cu **exercitarea** dreptului care poate avea în vedere numai drepturile reale ori de creanță existente în momentul începerii executării silite. Creditorii chirografari nu pot să-și exercite dreptul de gaj general asupra bunurilor insesizabile, astfel cum dispune art. 2324 alin. (2) C. civ., care prevede expres că bunurile insesizabile nu pot face obiectul urmăririi de către creditorii chirografari. De asemenea, ca o noutate legislativă, funcția de gaj general a patrimoniului suferă încă două limitări în raport cu dispozițiile art. 2324 alin. (3) și (4) C. civ., în ipoteza **divizării** patrimoniului ori a **constituirii** unor patrimonii de afectațiune. Astfel, creditorii ale căror creanțe s-au născut în legătură cu o **anumită diviziune** a patrimoniului autorizată de lege, vor urmări **mai întâi bunurile** care fac obiectul acelei mase patrimoniale. Numai în măsura insuficienței acestor bunuri pentru realizarea creanței, vor putea fi urmărite și celelalte bunuri ale debitorului.

De asemenea, în ipoteza existenței unui **patrimoniu de afectațiune** pentru exercitarea unei profesii liberale, legale, bunurile din masa patrimonială de afectațiune vor putea fi urmărite **numai de creditorii** ale căror creanțe s-au născut în legătură cu profesia respectivă. Ei nu pot urmări alte bunuri ale debitorului. Practic, funcția de gaj general a patrimoniului se reduce la masa patrimoniului de afectațiune. Se vorbește astfel de un „*gaj specializat*” al creditorilor chirografari.

Pentru realizarea creanțelor de către creditorii chirografari trebuie evidențiate și dispozițiile art. 2325 și art. 2326 C. civ. Primul text legal stabilește **posibilitatea limitării drepturilor creditorului**. Textul dispune că „*debitorul și creditorul pot conveni să limiteze dreptul creditorului de a urmări bunurile care nu îi sunt ipotecate*”. Astfel, debitorul și creditorul pot încheia o convenție prin care să limiteze drepturile creditorului ipotecar numai la urmărirea bunurilor ipotecate, fără a putea urmări bunurile neipotecate. În ipoteza neîndestulării creditorului ipotecar din bunurile ipotecate, pentru restul creanței el devine un creditor chirografar. Cel de-al doilea text instituie **regula egalității creditorilor chirografari**, conform căruia „*Prețul bunurilor debitorului se împarte între creditori proporțional cu valoarea creanței fiecăruia, afară de cazul în care există între ei cauze de preferință ori convenții cu privire la ordinea îndestulării lor*” [alin. (1)]. „*Creditorii care au același*

rang au deopotrivă drept la plată, proporțional cu valoarea creanței fiecăruia dintre ei” [alin. (2)].

4.2. Subrogația reală universală și cu titlu universal

Noțiunea de „subrogație” își găsește echivalentul în termenul de înlocuire. Astfel, în cadrul unui patrimoniu, dacă un bun este înstrăinat, locul său va fi luat de prețul primit, iar dacă prețul se investește într-un alt bun, locul său va fi luat de bunul dobândit (*in judiciis universalibus pretium succedit loco rei, et res loco pretii*). Subrogația poate fi: **personală**, când o persoană este înlocuită cu alta în calitate de titular al unui drept. Spre exemplu, dacă o persoană plătește întreaga datorie pe care un debitor o avea față de creditorul său, ea se substituie, se „subrogă” în drepturile creditorului plătit, putând urmări pe debitor pentru datoria ce îi revenea – art. 1593 alin. (1) C. civ.^[1]; **reală**, când un bun este înlocuit cu un alt bun sau o valoare cu o altă valoare. Spre exemplu, dacă se înstrăinează un bun propriu al unuia dintre soți^[2], prețul primit pentru bun se include în categoria bunurilor proprii, iar dacă se înstrăinează un bun comun, valoarea lui de înlocuire face parte din masa bunurilor comune. În cazul ieșirii din indiviziune, dacă bunurile nu sunt comod partajabile în natură, ele se vor înstrăina, iar suma obținută va lua, prin subrogare, locul bunurilor înstrăinate, urmând a fi supusă împărțirii^[3].

Subrogația reală poate fi:

- **universală**, când privește întregul patrimoniu;
- **cu titlu universal**, când privește o masă patrimonială, o diviziune, o fracțiune de patrimoniu, făcându-se abstracție de individualitatea fiecărui bun care iese și a celui care intră în locul său;
- **cu titlu particular**, când înlocuirea unui bun individual, privit izolat (*ut singuli*) are loc cu un alt bun individual determinat.

Subrogația reală **universală** și subrogația reală **cu titlu universal** constituie o funcție a patrimoniului, deoarece numai în cazul acestor ipoteze subrogația este privită în cadrul unei universalități, fie la nivelul întregului patrimoniu, fie la nivelul unei mase patrimoniale^[4].

Caracterul patrimoniului de a fi universalitate juridică și calitatea drepturilor și datoriilor evaluabile în bani de a fi fungibile explică funcția de subrogație universală și cu titlu universal a patrimoniului.

Prin subrogație universală și cu titlu universal se asigură continuitatea patrimonială și a patrimoniului de afectațiune destinat unui scop economic concret. De asemenea, calitatea patrimoniului de a fi **divizibil** în mase patrimoniale cu destinații concrete este asigurată prin subrogația reală universală ori cu titlu

^[1] „Oricine plătește în locul debitorului poate fi subrogat în drepturile creditorului, fără a putea dobândi însă mai multe drepturi decât acesta”.

^[2] Art. 340 C. civ. enumeră bunurile proprii ale soților.

^[3] A se vedea art. 676 alin. (2) C. civ. cu privire la partajul bunurilor; art. 54 alin. (2) C. civ. cu privire la restituirea patrimoniului în cazul anulării hotărârii judecătorești declarative de moarte.

^[4] A se vedea V. Stoica, *op. cit.*, p. 19.

universal. Practic, prin subrogație reală universală și cu titlu universal, ca funcție a patrimoniului, se asigură existența, scopul concret al maselor patrimoniale, dar și funcția de garanție comună a creditorilor, respectiv de gaj general al creditorilor chirografari.

Subrogația reală **cu titlu particular** are loc numai dacă este prevăzută de lege, privește numai bunuri individual determinate.

Cazuri de subrogație reală cu titlu particular se regăsesc în legi speciale și în Codul civil. Evidențiem următorul caz de subrogație reală cu titlu particular: Legea nr. 33/1994^[1] privind exproprierea pentru cauză de utilitate publică dispune în art. 28 alin. (2) că ipoteca și privilegiul ce grevau bunul expropriat se strămută asupra indemnizației de expropriere^[2].

4.3. Transmisiunea universală și transmisiunea cu titlu universal

Transmisiunea intervine în cazul decesului persoanei fizice^[3] și a reorganizării persoanei juridice (absorbție, fuziune, divizare)^[4].

Patrimoniul, ca universalitate juridică, explică și permite transmisiunea universală și transmisiunea cu titlu universal.

Transmisiunea este:

- **universală**, când întreg patrimoniul se transmite;
- **cu titlu universal**, când fracțiuni din patrimoniu (activ și pasiv) se transmit;
- **cu titlu particular**, când unul sau mai multe bunuri individualizate fac obiectul transmisiunii.

Transmisiunea universală intervine:

- în cazul decesului unei persoane când întregul patrimoniu succesoral este cules de moștenitorul legal unic sau de un singur moștenitor testamentar (legatar universal)^[5];
- în situația reorganizării persoanei juridice prin absorbție și fuziune când patrimoniul persoanei juridice absorbite este preluat de persoana juridică absorbantă, respectiv patrimoniile persoanelor juridice ce fuzionează sunt transmise persoanei juridice astfel înființate.

Transmisiunea cu titlu universal are loc:

- în caz de deces al unei persoane fizice, când patrimoniul defunctului se transmite fracționat între doi sau mai mulți moștenitori legali sau testamentari (legatari cu titlu universal);
- în situația reorganizării unei persoane juridice prin divizare totală sau parțială.

Între cele două feluri de transmisiune a patrimoniului nu există deosebire sub aspect calitativ (obiectul transmisiunii este un întreg patrimoniu sau o fracțiune din acesta, alcătuită din activ și pasiv), ci numai sub aspect cantitativ. Transmisiunea

[1] Republicată în M. Of. nr. 472 din 5 iulie 2011.

[2] A se vedea și art. 2330; art. 2392; art. 2393; art. 748 (2) C. civ.

[3] A se vedea art. 953-1163 C. civ.

[4] A se vedea art. 232-243 și art. 244-251 C. civ.

[5] Drepturile și obligațiile născute din contracte încheiate *intuitu personae* nu se transmit.

universală privește un întreg patrimoniu, deci un ansamblu de valori active și pasive, în schimb transmisiunea cu titlu universal are în vedere doar o fracțiune, o cotă-parte matematică din aceste valori.

Transmisiunea cu titlu particular privește un bun anume, determinat, ori mai multe bunuri, dar fiecare individualizat prin însușirile sale, transmisiune ce poate fi explicată fără a apela la conceptul de patrimoniu.

Secțiunea a 2-a. Despre drepturile patrimoniale și obligațiile reale

§1. Noțiunea și caracterizarea drepturilor reale și drepturilor de creanță

1.1. Precizări introductive

Drepturile (și obligațiile) subiectelor raportului juridic de drept civil, în funcție de conținutul lor, pot fi **patrimoniale** și **personal nepatrimoniale**.

Drepturile patrimoniale sunt acele drepturi subiective care au un conținut economic, fiind evaluabile în bani. Conținutul concret al unui patrimoniu este alcătuit din drepturile și obligațiile **patrimoniale** aparținând unei persoane determinate, excluzând drepturile **personal nepatrimoniale**.

Drepturile patrimoniale se împart în două mari categorii: **drepturile reale** și **drepturile de creanță**.

1.2. Noțiunea de drepturi reale

Drepturile reale (*ius in re*) sunt drepturi subiective patrimoniale în virtutea căror titularul poate exercita singur prerogativele recunoscute de lege asupra unui bun determinat, în mod direct și nemijlocit, fără concursul altei persoane, adică al subiectului pasiv care este nedeterminat („toți ceilalți”).

1.3. Caracterile juridice ale drepturilor reale

Drepturile reale prezintă următoarele caracteristici proprii:

- sunt drepturi patrimoniale **absolute**, deci opozabile *erga omnes*;
- presupun un **subiect activ determinat** și un **subiect pasiv nedeterminat**, format din toate celelalte persoane; raportul juridic cu privire la un bun determinat se naște între titularul său ca subiect activ și toate celelalte persoane ca subiect pasiv;
- conținutul obligației corelative drepturilor reale este întotdeauna **negativ**, respectiv „de a nu face”. Subiectul pasiv are, deci, o obligație generală și negativă de a nu face nimic de natură a stânjeni subiectul activ în exercitarea dreptului

său. Dacă se aduce atingere exercitării prerogativelor dreptului real, subiectul pasiv nu se individualizează în cadrul raportului juridic ce conține un drept real, ci se naște un **raport juridic obligațional** între titularul dreptului real și cel care a lezat exercitarea prerogativelor sale; titularul dreptului, în calitate de creditor, cere aceluia ce a încălcat dreptul său, în calitate de **debitor**, să repare atingerea adusă, să-l despăgubească^[1];

– în general, drepturile reale au un caracter **perpetuu** (spre exemplu, dreptul de proprietate și dreptul de servitute), dar, uneori, pot fi limitate în timp la o durată determinată sau la durata de viață a beneficiarului (spre exemplu, dreptul de uzufruct)^[2];

– pot avea ca obiect numai **lucruri individual-determinate** (*res certa*);

– din faptul că drepturile reale sunt drepturi absolute, opozabile *erga omnes* și care au ca obiect bunuri certe, rezultă două consecințe specifice, deosebit de importante pentru titularii lor, și anume: **prerogativa urmăririi** și **prerogativa preferinței**.

Dreptul (prerogativa) de urmărire constă în posibilitatea recunoscută titularului unui drept real de a pretinde bunul de la orice persoană la care acesta se găsește. Prerogativa urmăririi conferă titularului dreptului real dreptul de a introduce o **acțiune reală** specifică împotriva oricărei persoane la care se află bunul, obiect al dreptului real, de exemplu o acțiune în revendicare (art. 563 C. civ.), acțiune confesorie (pentru apărarea dreptului de superficie – art. 696 C. civ., a dreptului de uzufruct – art. 705 C. civ., a dreptului de uz și abitație – art. 754 C. civ., a dreptului de servitute – art. 757 C. civ.). Creditorii ale căror creanțe sunt garantate cu garanții reale vor urmări bunurile asupra cărora s-a constituit garanția în mâna oricui s-ar afla, dacă au fost înstrăinate înainte de stingerea dreptului real de garanție (ipotecă).

Dreptul (prerogativa) de preferință constă în posibilitatea recunoscută titularului unui drept real de a fi satisfăcut cu prioritate față de titularii altor drepturi reale dobândite ulterior sau de titularii unor drepturi de creanță fără garanții (creditori chirografari). Astfel, titularii unor drepturi reale vor fi plătiți în ordinea datei drepturilor lor, conform principiului „*qui prior tempore potior iure*”, fiind preferat acela care a îndeplinit primul formalitățile de opozabilitate, iar titularul unei creanțe garantate cu un drept real de garanție poate cere satisfacerea ei înaintea altor creditori lipsiți de garanții, cum sunt creditorii chirografari ori creditorii care au garanții reale asupra acelorași bunuri, dar de rang inferior;

– sunt limitate ca număr, fiind expres prevăzute de lege, fără ca părțile să poată crea prin voința lor drepturi reale noi^[3];

[1] A se vedea C. Bîrsan, *op. cit.*, p. 24.

[2] Uzufructul în favoarea persoanei juridice nu poate avea o durată mai mare de 30 de ani, iar în privința persoanei fizice este cel mult viager, se stinge cel mai târziu la moartea uzufructuarului (art. 708 C. civ.).

[3] Legiuitorul poate reglementa drepturi reale noi (drepturi de folosință), ca drepturi reale; art. 551 pct. 11 C. civ. cuprinde sintagma „*alte drepturi*”.

– sub aspect procedural, drepturile reale sunt apărute prin acțiuni reale, de competența instanței de la locul unde este situat bunul, conform regulii „*actor sequitur forum rei sitae*”.

1.4. Noțiunea de drepturi de creanță

Dreptul de creanță (*ius ad personam*) este acel drept subiectiv civil patrimonial în virtutea căruia subiectul activ, numit creditor (*reus credendi*), are posibilitatea să pretindă subiectului pasiv, numit debitor (*reus debendi*) **să dea, să facă sau să nu facă ceva**.

1.5. Caracterele juridice ale drepturilor de creanță

Drepturile de creanță au următoarele trăsături:

- sunt drepturi relative și deci **opozabile numai subiectului pasiv (*inter partes*)** și, în limitele legii, avânzilor cauză;
- atât subiectul activ, cât și subiectul pasiv sunt determinați din momentul nașterii dreptului;
- dreptului de creanță al subiectului activ îi corespunde obligația subiectului pasiv pozitivă, respectiv „a da” ori „a face ceva”, sau negativă „de a nu face ceva” din ceea ce ar fi putut face dacă nu s-ar fi obligat la abstențiune;
- sunt temporare (prescriptibile), creditorul poate pretinde de la debitor îndeplinirea obligațiilor sale într-un anumit termen;
- pot avea ca obiect lucruri generice (*res genera*);
- drepturile de creanță, fiind drepturi relative, nu dau naștere la prerogativa urmăririi și a preferinței;
- sunt nelimitate ca număr și se nasc din izvoare juridice multiple: acte juridice (contracte sau acte juridice unilaterale), fapte juridice ilicite (spre exemplu, sustragerea, distrugerea de bunuri) sau licite (de pildă, gestiunea de afaceri, plata nedatorată, îmbogățirea fără justă cauză);
- sub aspect procedural, drepturile de creanță sunt apărute prin acțiuni personale, de competența instanței de la domiciliul debitorului, potrivit regulii „*actor sequitur forum rei*”.

§2. Clasificarea drepturilor reale

2.1. Precizări introductive

Codul civil, în art. 551, cuprinde o enumerare a tuturor drepturilor reale, fără considerarea vreunui criteriu de clasificare. Numai aparent este o enumerare **limitativă**, deoarece la punctul 11 textul legal precizează că sunt posibile și „**alte drepturi cărora legea le recunoaște acest caracter**” (s.n.). Așadar, sunt drepturi reale: dreptul de proprietate, dreptul de suprafață, dreptul de uzufruct, dreptul de

uz, dreptul de abitație, dreptul de servitute, dreptul de administrare, dreptul de concesiune, dreptul de folosință, drepturile reale de garanție, alte drepturi cărora legea le recunoaște acest caracter.

2.2. Criterii de clasificare

În literatura de specialitate, drepturile reale se clasifică astfel:

– după cum au sau nu au o existență independentă: în **drepturi reale principale** și **drepturi reale accesorii** (de altfel, este principala clasificare a drepturilor reale);

– în raport de natura bunului asupra căruia se constituie: în **drepturi reale imobiliare** și **drepturi reale mobiliare**;

– după modul de reglementare: prevăzute de **Codul civil** și prevăzute de **alte acte normative**.

2.3. Drepturile reale principale: noțiune, categorii

Drepturile reale principale sunt drepturi care au o existență independentă, proprie, de sine stătătoare, în raport cu alte drepturi reale sau de creanță.

Codul civil cuprinde trei categorii de drepturi reale principale:

a) dreptul de proprietate. Din punct de vedere al subiectelor și al regimului juridic aplicabil, dreptul de proprietate cuprinde dreptul de proprietate **privată**, având ca titulari persoane fizice și persoane juridice, inclusiv statul și unitățile administrativ-teritoriale pentru domeniul privat al statului și dreptul de proprietate **publică**, având ca titulari statul și unitățile administrativ-teritoriale;

b) drepturi reale principale derivate din dreptul de proprietate privată, cunoscute ca **dezmembrămintele** dreptului de proprietate, și anume dreptul de suprafață (art. 693-702 C. civ.), dreptul de uzufruct (art. 703-748 C. civ.), dreptul de uz (art. 749, art. 751-754 C. civ.), dreptul de abitație (art. 750-754 C. civ.), dreptul de servitute (art. 755-772 C. civ.);

c) drepturile reale corespunzătoare proprietății publice, respectiv dreptul de administrare (art. 867-870 C. civ.), dreptul de concesiune (art. 871-873 C. civ.), dreptul de folosință cu titlu gratuit (art. 874-875 C. civ.).

De cele mai multe ori, atributele dreptului de proprietate se exercită direct și nemijlocit de proprietar și doar în mod excepțional prin intermediul altor persoane. În acest scop, însuși proprietarul încredințează bunurile unei persoane fizice sau juridice îndreptățite să exercite atributele posesiei și folosinței. Persoanele care primesc bunurile respective dobândesc asupra lor un drept real principal (dezmembrământ), derivat din dreptul de proprietate privată^[1] sau un drept de

---

^[1] Pentru dezmembrămintele dreptului de proprietate privată, a se vedea *infra*, capitolul VII.